

Kino režisierius M.Mančevskis: „I.Bergmanas būtų toks pats net ir kurdamas Šanchajuje“

Justinas Šuliokas

Režisierius iš Makedonijos Milčo Mančevskis į Vilnių atvyko pakviestas būti kino festivalio „Kino pavasaris“ žiuri komisijos pirmininku bei pristatyti savo gana neįprastą juostą „Motinos“. Filmas sudarytas iš trijų atskirų pasakojimų ir, pasak režisieriaus, nagrinėja tiesos prigimtį, griaudamas ribas tarp fikcijos ir dokumentikos.

M.Mančevskis: "Žanrai reikalingi pramoninei filmų gamybai ir pramoninei rinkodarai".

Pirmoji dalis pasakoja apie mergaites, išsigalvojusias istoriją apie iškrypėlį; antroje dalyje filmavimo grupė atvyksta į beveik negyvenamą Makedonijos kaimą, kad užfiksuotų paskutinių dviejų jo gyventojų istoriją. Trečiojoje dalyje M. Mančevskis atsisako meninio filmo pasakojimo būdą ir istoriją apie serijinį pagyvenusių moterų žudiką pateikia kaip dokumentinę juostą.

Lrytas.lt pokalbis su režisieriumi apie visa tai, kas nesudaro kino esmės: žanrus, filmų tautybes ir apdovanojimus.

- Jūsų juosta „Motinos“ – fikcinis ar dokumentinis filmas?

- Manau, kad fikcijos ir dokumentikos atskyrimas yra pasenęs ir dažnai dirbtinis. Kaip ir daugelis kitų menuose daromų skyrimų. Kaip ir skirstymą į žanrus, jį sukūrė biurokratai ir korporacijų veikėjai. Man labiau patinka kalbėti apie gerus kūrinius ir blogus, apie filmus, paliečiančius širdį, ir tuos, kuriems lieki abejingas.

Kitas dalykas, kalbant apie fikcijos ir dokumentikos skyrimą, yra tas, kad šie du „žanrai“ pastaruoju metu vienas prie kito artėja, žmonės permąsto, kas dokumentinius kūrinius daro dokumentiniais, o meninius – fikciniais. Šiuo metu tą nagrinėja net ir kinas, nors jau seniai tą darė kiti menai.

Pavyzdžiui, tapyba. Ką daro Robertas Rauschenbergas – jis ima iškarpą ar nuotrauką iš laikraščio, antklodę arba automobilio padangą ir įjungia į savo kūrinį. Ne tam, kad šokiruotų, bet todėl, kad tai atveria naujas estetines galimybes – senovine prasme.

Taigi aš norėčiau apie dokumentiką galvoti kaip apie galimybę, kurią gali panaudoti rimtame meno kūrinyje. Kaip dar vieną būdą save išreikšti.

- Savo filmus esate pavadinęs struktūralistiniais meno kūriniais. Ką tai reiškia?

- Nenorėčiau bandyti apibrėžti, kas tai yra „struktūralistinis“. Žmonės prieš mane yra tai darę. Mane eksperimentinis menas, struktūralistinis ir konceptualus menas domina nuo pat kino mokyklos. Aš mokiausi Pietų Ilinojaus universitete (JAV) maždaug prieš milijoną metų. Ten pradėjau kurti eksperimentines juostas ir net filmuodamas naratyvinius filmus visada prieš akis turiu eksperimentinį kiną.

Taigi filme „Prieš lietų“ (1994) struktūralizmo aidai jaučiasi tame, kaip istorija padalinta į tris dalis, o filmas tarsi apsuka ratą aplink save. Kitas mano filmas „Dulkės“ (2001) taip pat naudojami sulaužytu pasakojimu. O šis naujausias filmas, „Motinos“ (2010),

žengia žingsniu toliau – jis bando suvesti bei supriešinti dokumentiką ir fikciją, siekiant sukurti naują kokybę tiek žiūrovui, tiek man, režisieriui.

- Kuo Jums patogiau pasakoti trumpas istorijas, o ne išplėsti jas iki pilno metražo ilgio?

- Jos vis dar yra pilno metražo ilgio, tik kitaip papasakotos. Papasakotos tokiu būdu, kuris labiau atitinka mano būdą. Kodėl? Nežinau, tiesiog atrodo teisinga.

- Kaip pasirinkote pasakojimus „Motinoms“?

- Visi trys „Motinų“ pasakojimai yra tikros istorijos. Vieną iš jų aš pateikiu kaip dokumentinį filmą, o kitas dvi taip, kaip papasakotum įprastą fikcinę dramą. Bet visos trys istorijos išties nutiko. Viena iš paskatų kurti šį filmą buvo bandymas ieškoti tiesos prigimties – nebūtinai pačios tiesos, bet tiesos prigimties. Vienas iš būdų ieškoti tiesos prigimties ir ją nagrinėti kine – atsisukti į pačią meno kūrinio struktūrą. Būtent čia veikia dokumentikos ir dramos struktūros, kurios susitinka viename kūrinyje.

Įdomus ir man kaip režisieriui patrauklus dalykas buvo tas, kad dokumentinėje dalyje pasakojami įvykiai atrodė visiškai neįtikėtini. Jie verčia galvoti apie tiesos prigimtį ir apie tai, kaip mes ją traktuojame menuose. Kuriant meną ir pasakojimus reikia, kad istorija atrodytų logiška ir prasminga. Todėl dažnai neleidžiame sau tokių netikėtumų, kokių norėtume.

- Ar ne tam ir reikalingi žanrai – kad leistų pasakoti naujus dalykus įprastuose rémuose?

- Nemanau. Man atrodo, kad žanrai reikalingi pramoninei filmų gamybai ir pramoninei rinkodarai. Jie šiek tiek susiję su mūsų lūkesčiais, su tuo, kaip mes suprantame ir pasakojame mitus ir bet kokias istorijas, bet aš manau, kad didžia dalimi jie reikalingi rinkodarai ir korporacijoms.

- Esate kūręs ne tik meninius filmus, bet ir muzikinius klipus bei reklamas.

- Aš bandau viską daryti taip, lyg tai būtų meno kūrinys – ar jis būtų skirtas kam nors reklamuoti, ar eksponuojamas kaip menas. Todėl aš nepriimu pasiūlymų kurti muzikinius ir reklaminius klipus, jei nematau galimybės padaryti kažką kūrybingo. Juk ir Mikelandželas kūrė reklamą bažnyčiai. Pagrindinis klausimas – ar gali pasiekti, ko nori, į kokius rémus tave įspraudžia, ar turi galimybę ir laisvę sukurti ką nors gero. Tą padaryti ne visada lengva.

Kaip pradėjau kurti muzikinius klipus – o tai buvo jau seniai – tikėjausi, kad jie galėtų būti trumpi eksperimentiniai pasakojimai, panašūs į Kennetho Angerio eksperimentinius filmus, kurie, tiesą sakant, buvo muzikinių klipų pirmtakai. Vis dėlto ėmęs juos kurti supratau, kad dažniausiai negauni pakankamai laisvės, kad sukurtum išties eksperimentinį filmą. Kartais pasiseka. Bet koku atveju, tai puiki mokykla – bent man ir, manau, daugeliui jaunų režisierių, nes išmoko papasakoti istoriją be dialogų. Ir efektyviai naudoti priemones – paprastai filmavimo laikas yra labai trumpas, taigi turi dirbti labai greitai.

- Negi tokio spaudimo nėra kuriant meninius filmus?

- Ne, nelabai. Spaudimas jaučiasi, kai filmuoji didelėje studijoje arba televizijoje. O kuriant meninį filmą Europoje arba – kiek rečiau – Amerikoje, spaudimas yra finansinis, bet ne korporacinis, niekas nenurodinėja, kaip pasakoti savo istoriją.

- Ar todėl visi Jūsų filmai sukurti Europoje, nors gyvenate JAV?

- Taip, tai pagrindinė priežastis, kodėl kuru Europoje. Pagarba, kurios menininkas ar kūrėjas sulaukia Europoje, yra daug didesnė nei JAV. Darbas Amerikoje, žinoma, turi privalumų – jis daug efektyvesnis; jei nori pinigų – ten jų gerokai daugiau. Bet galiausiai pinigai ima vadovauti viskam. O aš manau, kad negali parduoti meno kūrinio kažkam, kas jį pakeis. Gali jį nusipirkti, turėti ir reklamuoti – ir uždirbti iš jo kiek tik nori pinigų – bet negali nusipirkti ir pakeisti pabaigą. Arba perrašyti ir perfilmuoti. Būtent taip nuolat atsitinka Holivude.

- O Europoje ne?

- Ne, bent kiek man teko patirti.

- Dauguma Jūsų filmų yra apie Makedoniją. Ar tai išties pasakojimai apie Makedoniją ar tiesiog jų veiksmas vyksta Jūsų gimtojoje šalyje?

- Iš dalies jie yra apie Makedoniją, bet ne visiškai. Jie veikiausiai yra iš Makedonijos nei apie Makedoniją. Aš manau, kad gera istorija gali vykti bet kurioje pasaulio vietoje, o mano filmai būtų praktiškai tokie patys, jei juos būčiau nufilmavęs kur nors kitur. Skirtumų, žinoma, būtų, bet esmė nepasikeistų.

Kai žmonės reaguoja į filmą – jis jiems patinka arba ne – veikia kažkokios universalios vertės, universalūs jausmai ir pranešimai, sukeliantys atsaką. Bet ne vieta. Jei koks

nors filmas daro poveikį tik kokioje nors vienoje vietoje, tada jis yra artimesnis CNN ar „National Geographic“ reportažui nei meno kūriniai.

Aš niekada neplanavau visų savo juostų filmuoti Makedonijoje – taip tiesiog atsitiko. Ruošdamiesi filmuoti „Prieš lietų“, vienu metu svarstėme istoriją nukelti, pavyzdžiui, į vieną nežinomą buvusios Sovietų Sąjungos respubliką. „Dulkėms“ apžiūrėjome vietas Turkijoje, Maroke, Italijoje, Graikijoje ir galų gale apsistojoje Makedonijoje. Kito savo filmo tikrai nefilmuosiu Makedonijoje.

- Klausimas ne tik toks, ar filmas suprantamas tik tam tikroje vietoje, bet kad jis gauna įkvėpimą iš ten. Tarkim, kai kurios istorijos, nutinkančios Makedonijoje, negalėtų nutikti Prancūzijoje.

- Nemanau, kad tai tiesa. Žmonės yra tokie patys visame pasaulyje. Taigi vienokia forma ar kitokia panašios istorijos galėtų nutikti bet kur pasaulyje. Jos nebūtų visiškai tokios pačios ir neatitiktų tam tikrų stereotipų apie kai kurias vietas, bet man atrodo – kodėl I. Bergmanas nebūtų galėjęs sukurti filmo Šanchajuje? Jis būtų kitoks, neabejotinai turėtų kitokią prieskonį, bet jo esmė būtų tokia pati.

- Manote, kad nėra prasmės kalbėti apie nacionalines kinematografijas lygiai taip pat kaip ir apie žanrus?

- Manęs nedomina nacionalinės kinematografijos, mane domina individualūs filmai. Aš dievinu ir gerbiu didį meno kūrinį, didį filmą ir didį kūrėją. Bet esmė ne tame, kur jie kuria savo darbus. Žinoma, vieta, kurioje gyveni ir kurioje bendrauji su žmonėmis ir kur gauni finansavimą, daro įtaką tam, koks galų gale išeina filmas, bet didžia dalimi tai – tik periferija. Kūrinio esmė yra pats menas ir pats žmogus, o ne kur jie yra. Aš norėčiau savo laiką skirti gilindamasis į atskirus meno kūrinius, o ne socialinius kontekstus – šį klausimą palieku kitiems.

- Į Vilnių atvykote būti žiuri komisijos pirmininku, vertinti kitų žmonių kūrinius. Kaip Jums tai patinka?

- Jei atvirai, man tai kelia dvilypius jausmus. Viena vertus, pamatęs filmą aš žinau, ką apie jį manau. Kita vertus, nesijaučiu turintis teisę sakyti kitiems žmonėms, kas yra gerai ir kas ne. Nežinau, ar būtent aš turėčiau vertinti. Ir nesu tikras, kad meno kūriniai turėtų varžytis vieni su kitais. Vienas darbas yra gražus ir kitas gražus, tik kitaip. Čia ne olimpinės žaidynės. Kita vertus, jei tai padeda paremti atskirus filmus arba kino meną apskritai, mes tai turime daryti – ir darome.

- Taigi apdovanojimų dalinimas nėra beprasmė veikla?

- Apdovanojimai padeda reklamuoti filmus. Tai viskas, ką galima apie juos pasakyti. Nuo jų filmai netampa nei geresni, nei blogesni. Tikėkimes, jie leidžia pasiekti didesnę žiūrovų auditoriją ir viskas.